

УДК 336.02

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Коваленко О.Ю.

*Чорноморський державний університет імені Петра Могили, Миколаїв, Україна
E-Mail: Shamaty@mail.ru*

Стаття присвячена дослідженню перспектив розвитку економічного аналізу в Україні з метою забезпечення економічної і фінансової стабільності підприємств. Проаналізовані передумови виникнення фінансово-економічної кризи в державі та її вплив на результати господарської діяльності підприємств. Розроблено практичні рекомендації стосовно аналізу господарської діяльності підприємств, які дають змогу запобігти банкрутству в умовах невизначеності. Запропоновано використання методу контрольованого прогнозу (трекінг-сигналу) при визначенні фактичної кількості розташованого ресурсу в завданнях розподілу ресурсів.

Ключові слова: економічний аналіз, економічна криза, фінансова нестабільність, операційний аналіз, перспективний аналіз, прогнозування, метод контрольованого прогнозу.

ВСТУП. Комерційна діяльність підприємств відбувається сьогодні в умовах постійних змін зовнішнього середовища на макро- і мікрорівні. Такі фактори, як обмеженість ресурсів, конкуренція і вибір управлінських рішень в умовах фінансової нестабільності, вимагають проведення аналітичних досліджень. Особливо актуальними сьогодні є дослідження у напрямі пошуку ринків збуту, постачання сировини, розподілу ресурсів, пристосування до попиту, системи ціноутворення, потреб покупців тощо. Це означає, що зростає роль прикладного економічного аналізу, оскільки забезпечити економічну і фінансову стабільність можуть тільки якісні аналітичні дослідження.

Питанням розвитку економічного аналізу в умовах поглиблення ринкових відносин, які характеризуються економічними, зокрема фінансовими, кризами присвячено значну кількість праць вітчизняних та зарубіжних вчених: Н.Р. Домбровської, П.Я. Поповича, Р.С. Лисенко, В.А. Палехової, Сунь Цзінь Лі, Г.В. Савицької та ін.

Мета дослідження. Особливої актуальності проблема розвитку аналітичних досліджень набуває з 2008 року у зв'язку виникнення фінансової та економічної кризи в Україні. Тому метою статті є визначення перспектив розвитку економічного аналізу в умовах поширення кризових явищ в економіці.

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА КРИЗА В УКРАЇНІ. За дослідженням В.А. Палехової [1, с. 40] економічні кризи на межі століть починалися з фінансових потрясінь, які тягнули за собою банківські та валютні. На її думку подібна особливість сучасної циклічності є наслідком процесів глобалізації. Так фінансова криза, яка вразила у 1994-1995 рр. Мексику, була пізніше названа першою кризою XXI ст. Схожі риси мала криза, що сталася в країнах Східної та Південно-Східної Азії у 1997-98 рр., а згодом – у Бразилії та Росії [1, с. 40].

Однією з головних передумов виникнення фінансової та економічної кризи в Україні стало значне зростання валового внутрішнього боргу у 2008 році. Так за

перші дев'ять місяців 2008 року він складав 105 429 млн. доларів США [2], що порівняно зі станом на початок 2004 р. (23 811 млн. доларів США [2]) характеризує його збільшення на 22,6%.

Починаючи з 2006 року Україна мала від'ємне сальдо зовнішнього торговельного балансу: в 2006 році – 3 068 млн. доларів США, в 2007 – 8 152 млн., за перші 9 місяців 2008 року – 10 071 млн. [2]. Тіньова економіка у цей період зросла до 31% від валового внутрішнього продукту (ВВП), що є максимальним показником з 2001 року.

За дослідженням Р.С. Лисенко [3], кредитування домашніх господарств у обсягах, що суттєво перевищували їх потенційні можливості, сприяло зростанню споживчого імпорту. У 2008 р. в Україну було імпортовано машин, устаткування та транспортних засобів на суму 26,6 млрд. дол. США, що на 6,9 млрд. дол. США більше, ніж у 2007 році. Зростаючий споживчий попит стимулював банки до залучення додаткових ресурсів у вигляді зовнішніх запозичень. За розрахунками автора [3] протягом 2007 р. обсяги заборгованості банків за довгостроковими кредитами зросла більше ніж у 4 рази. Внаслідок цього роль депозитів, як джерела кредитування поступово зменшувалась [3].

Фінансові проблеми провідних комерційних банків країни засвідчили той факт, що восени 2008 року виникнення фінансової та економічної кризи в Україні стало очевидним. Погіршення таких економічних показників, як попит на залізо та сталь, призвело до зменшення обсягів експорту та, відповідно, надходження валюти до економіки України. Внаслідок падіння цін на нерухомість на 25 % призупинено понад 80 % будівельних проектів [2].

ОСОБЛИВІСТЬ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ. Питання фінансового оздоровлення суб'єктів господарювання на мікрорівні детально розглянуті автором [4, с. 651], який справедливо зазначає, що "...скорочення поточних витрат з метою попередження зростання фінансових зобов'язань і реалізації окремих видів активів з метою збільшення грошового потоку..." сприяє усуненню поточної платоспроможності підприємств. Крім того, фінансова стабілізація на рівні підприємств досягається, на його думку, розробленням стратегічного механізму захисних заходів щодо підтримки фінансової стабільності підприємства протягом тривалого періоду. Головними з таких заходів є скорочення дефіциту оборотного капіталу за рахунок випуску і розміщення власних акцій і облігацій для акціонерних підприємств, зменшення виплати дивідендів за акціями чи повна відмова від неї, факторинг, лізинг, залучення кредитів під прибуткові проекти, диверсифікованість виробництва тощо [4, с. 652].

Цілком поділяючи погляди вчених [1, 3-5, 7-8, 11-12], потрібно зазначити, що особливість аналізу господарської діяльності в сучасних умовах – це значна трансформація його задач і функцій, яка, відповідно, вимагає вдосконалення її методології. Тому не випадково, що автор [5] розглядає економічний аналіз як функцію маркетингу та функцію управління маркетинговою діяльністю. Глибоко та всебічно досліджує вчений методи аналізу і прогнозування маркетингу, його взаємозв'язок з виробництвом, а також ключові економічні елементи, що

відповідають системі управління маркетингом. Привертають увагу його маркетингові методи аналізу формування цін, швидкості реалізації і конкурентоспроможності продукції [5].

За останні роки методологія економічного аналізу набула свого розвитку створенням автоматизованих робочих місць з використанням комп'ютерних програм, застосуванням економіко-математичних методів, методів експертної оцінки із залученням споживачів і зовнішніх аналітиків [6]. Це, у першу чергу, пов'язано з різноманіттям форм власності, комерціалізацією виробництва, розширенням сфери досліджень та постійною зміною умов і факторів виробництва.

В умовах ринкової економіки ігнорування таких факторів як наявність власних оборотних фінансових ресурсів фірми, що забезпечують фінансово-економічну стабільність, призводить до банкрутства. Крім того, разом зі зростанням кількості факторів на результати діяльності підприємств, посилилася їх сила впливу, що обумовлено кризовими явищами в економіці.

Важливу роль відіграє сьогодні операційний (ситуаційний) економічний аналіз, оскільки комплексність досліджуваних питань дозволяє за станом на певну дату оцінити характер змін на ринку, позитивні і негативні результати фінансової діяльності, своєчасно сформулювати рекомендації і висновки для розробки тактики маркетингу і поточних планів підприємства.

Розвитку операційного аналізу присвячені дослідження авторів [7, с. 7-8], які поділяють виробничі системи на конкретні й абстрактні, відкриті і закриті, детерміновані та ймовірні. Конкретна система, за їх трактуванням, об'єктивно існує на підприємстві у вигляді матеріальних і нематеріальних об'єктів, абстрактна система відображає об'єктивну конкретну систему у вигляді моделей (фізичних, математичних та ін.). Відкрита система передбачає наявність зв'язків з іншими системами та зовнішнім середовищем. Закрита система не володіє зв'язками з іншими спорідненими системами. У детермінованих системах події в одних її елементах можуть змінювати однозначно параметри в інших. У ймовірних системах зв'язки між елементами та подіями в них мають імовірний (стохастичний) характер [7, с. 7-8].

ПЕРСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ. У зв'язку із посиленням конкуренції, яка є обов'язковою умовою ринкової економіки, в економічному аналізі пріоритет також надається перспективному аналізу та прогнозуванню. Особливе значення при цьому належить оцінці підприємницького ризику, яка вимагає подальшого розвитку існуючої методології досліджень. У цьому напрямі заслуговує на особливу увагу дослідження О.М. Пляшкевича [8, с. 298-306], який переконливо доводить необхідність застосування випадкової величини як фактичної кількості розташованого ресурсу в завданнях розподілу ресурсів. Застосування даної методики дає змогу вирішувати задачі оптимального управління як на державному, так і регіональному рівні.

Проте прогнозування в умовах невизначеності за даною методикою на рівні підприємства висуває особливі вимоги до аналітика, а саме – схильності ризикувати. Він має очікувати, перш за все настання події, ймовірність якої більша

та більш бажана. При настанні гіршого випадку, а саме – несприятливої події, під загрозою може опинитися у майбутньому існування фірми.

Наприклад, підприємства (фірми) сезонного типу, такі як, рекреаційні заклади, туристичні фірми, сільськогосподарські підприємства тощо, постійно функціонують в умовах невизначеності. Причиною є кліматичні, погодні умови, нестабільність безпосереднього середовища існування, плинність робочої сили та інші фактори. Це означає, що при прогнозуванні розвитку таких підприємств вищезазначена методика має бути доповнена використанням методу контрольованого прогнозу так званого трекінг-сигналу.

Трекінг (від англійської *tracking*) – це спеціальна технологія, що призначена для визначення позиції і орієнтації реального об’єкта у віртуальному середовищі за допомогою декількох рівнів свободи. Це три координати розташування (x, y, z) та три [трикутника](#), що визначають його орієнтацію у просторі (кути Ейлера) [9].

Трекінг-сигнал розраховують за наступною формулою [10]:

$$T - signal = \frac{RSFE}{MAD}, \quad (1)$$

$$\text{де } RSFE = \sum_{t=1}^n e_t \text{ – загальна сума помилок, } MAD = \frac{\sum_{t=1}^n |e_t|}{n} \text{ – середнє абсолютне}$$

відхилення, e_t – різниця фактичного та прогнозного значень в момент часу, t , n – кількість спостережень.

За умови від’ємного значення трекінг-сигналу фактичні значення менше прогнозних значень. Розраховані трекінг-сигнали варто порівнювати з заздалегідь виявленими верхньою та нижньою межею контролю. У випадку, якщо трекінг-сигнал виходить за межу контролю, то це означає, що метод прогнозування потребує корегування (наприклад зміни константи у моделі експоненціального згладжування). При цьому межі контролю обирає сам аналітик (± 4 суворий контроль, ± 8 обмежений контроль). У випадку, якщо трекінг-сигнал не виходить за межу контролю, то можна вважати, що контроль є адекватним.

На основі аналізу часового ряду – сукупності даних, в яких час є незалежною змінною [11, с. 57], розробляємо прогноз розподілу ресурсів за певний період часу (квартали року) умовного підприємства (фірми) сезонного типу функціонування та перевіряємо його методом контрольованого прогнозу (табл. 1, 2).

У табл. 1 часовий ряд представлений кварталами року (3 місяці) та методом середньої ковзної [12] виконано оцінку сезонної варіації, що дозволило розрахувати нейтралізовані від випадкових впливів трендові значення розподілу ресурсів між цими періодами.

Як видно з табл. 2 навіть за умови суворого контролю трекінг-сигнали належать інтервалу (-4;4). Це означає той факт, що проноз є адекватним і константу згладжування змінювати не потрібно.

Таблиця 1

Вплив сезонної варіації на розвиток підприємства (фірми)

Номер кварталу	Розподіл ресурсів між періодами, тис. грн.	Середня ковзна за 4 квартали	Центрована середня ковзна	Оцінка сезонної варіації
1	4			
2	5			
3	5	5	5,625	-0,625
4	6	6,25	6,75	-0,75
5	9	7,25	7,625	1,375
6	9	8	8,5	0,5
7	8	9	9,25	-1,25
8	10	9,5	10	0
9	11	10,5	11,5	-0,5
10	13	12,5		
11	16			

Таблиця 2

Прогноз розподілу ресурсів підприємства (фірми)

№ п/п	Розподіл ресурсів між періодами, тис. грн. (трендові значення)	Помилка, e	$ e_t $	e_t^2
1	2	3	4	5
1	3,207386364	-0,136363636	0,136363636	0,018595041
2	4,308522727	-0,472727273	0,472727273	0,223471074
3	5,409659091	-0,309090909	0,309090909	0,09553719
4	6,510795455	0,354545455	0,354545455	0,125702479
5	7,611931818	-0,731818182	0,731818182	0,535557851
6	8,713068182	-0,068181818	0,068181818	0,00464876
7	9,814204545	1,095454545	1,095454545	1,200020661
8	10,91534091	0,759090909	0,759090909	0,576219008
9	12,01647727	1,672727273	1,672727273	2,798016529
10	13,11761364	0,336363636	0,336363636	0,113140496
11	14,21875	-2,5	2,5	6,25
			$\sum_{t=1}^n e_t $ 8,436363636	$= \sum_{t=1}^n e_t^2$ 11,94090909
	Прогнозні значення		MAD	0,766942149
12	15,16363636		RSFE	1,08553719
13	17,07727273		$T - signal$	1,415409483

Отже, застосування методу контрольованого прогнозу (трекінг-сигналу) при прогнозуванні розподілу ресурсів підприємства (фірми) в умовах невизначеності дозволяє досягти більшої достовірності і точності прогнозів.

Резюмуючи викладене вище, треба сказати, що ринкова трансформація економіки України висуває відповідні вимоги до економічного аналізу, як найважливішої складової економічної науки. Це, у першу чергу, дослідження напрямів ефективного постачання та збуту продукції, який задовольняє потреби ринку, вивчає його кон'юнктуру, попит та пропозицію. В такій ситуації посилюється роль маркетингових досліджень. Не менш важливим є аналіз фінансового стану підприємств, а саме: кредито- та конкурентоспроможності, рівня доходності, заходів запобігання банкрутству.

Особливо актуальним сьогодні, у зв'язку з мінливістю та невизначеністю ринкового середовища, постає питання оцінки підприємницького ризику. Цей напрям досліджень посідає важливе місце у системі економічного аналізу господарської діяльності підприємств і відіграє особливу роль в забезпеченні їх економічної та фінансової стабільності.

Розв'язання питань економічного аналізу у сучасних умовах потребує розвитку таких його видів як операційний, перспективний, економічне прогнозування тощо. Ефективною передумовою розвитку економічного аналізу є впровадження новітніх інформаційних систем і технологій, оскільки застосування економіко-математичних, статистичних та методів експертної оцінки потребує багаторівневої системи розрахунків та обробки значних інформаційних потоків.

Таким чином, економічний аналіз в умовах ринку – складна система вивчення економічних явищ, що знаходяться в постійній зміні, у взаємозв'язку і взаємозалежності з комплексом зовнішніх і внутрішніх умов бізнес-середовища, нерідко непередбачуваних по напрямку і ступеню їх впливу на результат.

ВИСНОВКИ. 1. Використання в економічному аналізі інформаційних систем і технологій, застосування економіко-математичних методів, методів експертної оцінки із залученням споживачів і зовнішніх аналітиків дасть змогу швидко реагувати на постійні зміни умов і факторів виробництва, розширювати сфери досліджень.

2. Першочергове врахування таких факторів, як наявність власних оборотних фінансових ресурсів фірм, що забезпечують їх фінансово-економічну стабільність, дозволить запобігти банкрутству підприємств в умовах кризових явищ в економіці (які характеризуються зростанням кількості факторів на результати діяльності підприємств та посиленням сили їх впливу).

3. Надання переваги операційному, перспективному економічному аналізу та прогнозуванню забезпечить комплексне дослідження проблемних питань та оцінку характеру змін на ринку, підприємницького ризику, позитивних і негативних результатів фінансової діяльності, своєчасну розробку рекомендацій і висновків для подальшої розробки тактики маркетингу і поточних планів підприємства.

4. Застосування методики визначення випадкової величини як фактичної кількості розташовуваного ресурсу в завданнях розподілу ресурсів між певними

періодами часу дасть змогу вирішувати задачі оптимального управління як на державному, так і регіональному рівні. Достовірність і точність прогнозів при цьому може бути досягнута використанням методу контрольованого прогнозу (трекінг-сигналу).

Вирішення поставлених у статті завдань дозволило автору сформулювати напрями подальших досліджень, основними завданнями яких є: вдосконалення існуючої методології економічного і фінансового прогнозування розвитку підприємств в умовах невизначеності, методики оцінки майнового стану підприємств та обґрунтування методів запобігання банкрутству.

Список літератури

1. Палехова В.А. Макроекономіка: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення / В.А. Палехова. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Випуск 96. – 224 с.
2. Статистичний бюлетень НБУ (електронне видання) / Департамент статистики та звітності Національного банку України, 2008-2010. – Офіційний сайт Національного банку України [Електронний Ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm> – 28.02.10
3. Лисенко Р.С. Фінансово-економічна криза в Україні: причини виникнення та необхідні заходи для відновлення фінансової стійкості банківської системи / Р.С. Лисенко // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tpe/2009_20/Zb20_03.pdf – 28.02.10
4. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. – 2-ге видання. / Г.В. Савицька. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
5. Лі Сунь Цзінь Методи аналізу економічних процесів (на прикладі КНР і України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.03 “Організація управління, планування і регулювання економіки” / Сунь Цзінь Лі. – Донецьк: Державний університет Міністерства освіти України, 1999 – 20 с.
6. Коваленко О.Ю. Економіко-математичне моделювання як інструмент ефективного управління природно-заповідними територіями / О.Ю. Коваленко // Наукові праці. Науково-методичний журнал МДГУ ім. Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”. Серія “Економічні науки” – Миколаїв: 2008. – Том 89, Випуск 76. – С. 134-141.
7. Попович П.Я. Операційний аналіз: Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності “облік і аудит” / П.Я. Попович., Н.Р. Домбровська. – Тернопіль: Економічна думка. – 2006. – 76 с.
8. Пляшкевич О.М. Розробка інформаційних методів при обробці задач стохастичного програмування / О.М. Пляшкевич // Таврійський науковий вісник. – Херсон: 2008. – Випуск 57. – С. 298-306.
9. Ейлерові кути / Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D1%82%D0%B8_%D0%95%D0%B9%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%B0 – 28.02.10
10. Бодяньський Є.В. Адаптивне виявлення розладнань в об’єктах керування за допомогою штучних нейронних мереж (Монографія) / Є.В. Бодяньський, О.І. Михальов, І.П. Плісс // Електронне видання системні технології [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dmeti.dp.ua/kaf/k-its/books/a-neuro/cont.html> / <http://dmeti.dp.ua/kaf/k-its/books/a-neuro/chapter2.html> – 28.02.10.
11. Єріна А.М. Статистичне моделювання та прогнозування: навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 170 с.
12. Ведихин Андрей Трендовые индикаторы: скользящие средние [Електронний Ресурс] / Андрей Ведихин // Режим доступу до статті: <http://www.vedikhin.ru/2006/02/moving-averages-overview.html> – 28.02.10

Коваленко О.Ю. Перспективы развития экономического анализа в современных условиях / О.Ю. Коваленко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Экономика и управление . – 2010. – Т. 23 (62). № 1. - С. 87-94.

Статья посвящена исследованию перспектив развития экономического анализа в Украине с целью обеспечения экономической и финансовой стабильности предприятий. Проанализированы предпосылки возникновения финансово-экономического кризиса в государстве и его влияние на результаты хозяйственной деятельности предприятий. Разработаны практические рекомендации относительно анализа хозяйственной деятельности предприятий, которые дают возможность предотвратить банкротство в условиях неопределенности. Предложено использование метода контролируемого прогноза (трекинг-сигнала) при определении фактического количества распределённого ресурса в заданиях распределения ресурсов.

Ключевые слова: экономический анализ, экономический кризис, финансовая нестабильность, операционный анализ, перспективный анализ, прогнозирование, метод контролируемого прогноза.

Kovalenko O.U. Prospects of development of economic analysis in modern terms / O.U. Kovalenko // Scientific Notes of Taurida National V. Vernadsky University. Series: Economy and Management. – 2010. - Vol. 23 (62), № 1. – P. 87-94

The article is devoted to the research of development's prospects of the economic analysis in Ukraine, having the purpose to supply enterprises with economic and financial stability. Preconditions of financial and economic state crisis's occurrence and its influence on results of the enterprises' economic activities are analyzed. Practical recommendations concerning the analysis of economic activities of the enterprises, which give the chance to prevent insolvency in the conditions of uncertainty, are developed. The controllable forecast method (tracking-signal) is offered as a way to define the distributed resource's actual quantity in tasks of resources' distribution.

Key words: the economic analysis, an economic crisis, financial instability, the operational analysis, the perspective analysis, forecasting, a method of the controllable forecast.

Статья поступила в редакцию 20.01.2010 г.